

BOZOR MUNOSABATLARI SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGI EKNLARINI OQILONA JOYLASHTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY SHART-SHAROITLAR

*Khabibullaev Baxitjan Sagidullaevich, O'zbekiston Respublikasi
Ekologiya, atrof-muhitni mohofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi
xuzuridagi Orolbo'yi xalqaro innovasiya markazi direktori, tel: +998913760833*

Калт чўзлап: ratsional joylashtirish, bozor infratuzilmasi, mahsulotni realizatsiya qilish, qayta ishlash korxonalari, fermer daromadi.

Kirish. Qishloq xo'jaligi ekinlarini oqilona joylashtirish - bu iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy jihatdan mukammal yagona sistemadir. Bu jarayon faqat yer va suv resurslaridan unumli foydalanish bilan cheklanmay, balki zamonaviy agrotexnologiyalar, iqlim o'zgarishiga chidamli usullar va ijtimoiy adolatni hisobga olishni taqozo etadi. Agrosanootda resurslardan samarali foydalanishning asosiy omillaridan biri - bu tejamkor va ekologik toza texnologiyalarni joriy etishdir. Pretsizion dehqonchilik usullari, aqlli sug'orish tizimlari va organik qishloq xo'jaligi natijasida ishlab chiqarish xarajatlari 20-30% ga kamaytirilishi, shu bilan birga mahsulot sifati va uning ekologik tozaligi oshirilishi mumkin.

Asosiy qism. Ekinlarni joylashtirishda iqlim sharoiti, tuproq qobiliyati va bozor talablarini kompleks baholash ahamiyatlidir. Masalan, suv kam bo'lgan hududlarda sug'orishni aqlli boshqarish tizimlarini joriy etish, degradatsiyalangan yerlarda ekin aylanasi to'g'ri tashkil etish natijasida yer unumdorligini saqlash mumkin.

Qishloq xo'jalik ishlab chiqaruvchilari va iste'mchilar manfaatlarini muvozanatlashtirish yana bir muhim jihatdir. Mahsulot sifati va xavfsizligini nazorat qilishning zamonaviy mexanizmlari, sertifikatlash tizimlari va qatta qayta ishlash zahiralarini yaratish orqali ijtimoiy farovatlikni oshirish mumkin.

Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash va xususiy sektorning innovatsion loyihalarini rivojlantirish bu yo'lda muhim ahamiyatga ega. Iqlimga mos keluvchi

qishloq xo'jaligini rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni olib borish, fermerlarni zamonaviy agrotexnologiyalar bilan ta'minlash va moliyaviy imkoniyatlarni yaratish bu samaradorlikni oshirishning asosiy yo'nalishlaridir.

Qishloq xo'jaligi ekinlarini joylashtirishda manfaatlar uyg'unligini ta'minlash, birinchi navbatda, bozor mexanizmlarini chuqur tahlil qilishni va ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillarni hisobga olishni talab etadi. Ratsional joylashtirishning muhim shartlaridan biri — ekinlar uchun mavjud bo'lgan bozor talabi va bu talabning ichki hamda tashqi bozor sharoitlaridagi o'zgarishlariga mos ravishda rejalashtirilgan ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishdir [2].

Ishlab chiqarilgan mahsulotlarni foydali vaqt va hajmlarda, yuqori narxlarda sotish imkoniyatini beruvchi bozorlar har qanday ishlab chiqaruvchi uchun ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, ishlab chiqarish jarayonining bozor talablariga maksimal darajada moslashtirilgan bo'lishi, boshqa so'z bilan aytganda, mahsulotlarni bozorda sotish imkoniyati yuqori bo'lgan ekinlarni yetishtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Bu esa, o'z navbatida, fermer xo'jaliklarining daromadlarini ko'paytiradi.

Bozor talablarini hisobga olgan holda ekinlarni joylashtirish quyidagi muhim savollarga ilmiy yondashuv asosida javob topishni talab etadi:

1. **Qanday mahsulotlar yetishtirilishi kerak?** Bu savolga javob ichki bozorning qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan real ehtiyojlari, tashqi bozorning talab hajmi hamda fermer xo'jaliklarining ushbu bozorlarga kirish imkoniyatlari asosida belgilanadi.

2. **Qanday hajmda yetishtirilishi kerak?** Bu yerda eksport imkoniyatlari, tashqi bozorda mahsulotni sotish shartlari, shuningdek, agar eksport imkoniyati cheklangan bo'lsa, ichki bozordagi talab, uning o'zgaruvchanligi va foydali savdo nuqtalari asosga olinadi. Bundan tashqari, mavjud yer, suv va mehnat resurslarining hajmi hamda ularning boshqa tarmoqlar bilan uyg'unlashuv darajasi hisobga olinadi.

3. **Mahsulotlar qanday usulda yetishtiriladi?** Bu savol mahsulotlarni ko'paytirish qaysi turdagi xo'jalik shakllarida — shirkat xo'jaliklari, fermer

xo'jaliklari yoki yakka tartibdagi dehqon xo'jaliklarida — maqsadga muvofiqligini aniqlashni o'z ichiga oladi. Shuningdek, foydalaniladigan texnologiyalarning mahsulot sifati va tannarxiga ta'siri ham muhim o'rin tutadi.

4. **Kim iste'molchi bo'lishi kerak?** Bu savol mahsulotning qaysi segmentlar uchun mo'ljallanganini — ya'ni, sanoat korxonalari, yakka iste'molchilar, eksport bozorlari yoki ijtimoiy soha ehtiyojlarini — aniq belgilab olishni nazarda tutadi. To'g'ri aniqlangan iste'molchilar doirasi mahsulot marketingi, narx siyosati va taqsimot zanjiri samaradorligini oshiradi.

Qishloq xo'jaligi ekinlarini ratsional joylashtirishning muhim shartlaridan biri — bu ishlab chiqarilgan mahsulotni maksimal daromad olish imkoniyatlarini to'liq hisobga olgan holda samarali sotishni ta'minlashdir. Har qanday mahsulotga bozor talabining mavjudligi va uning miqyosi ishlab chiqaruvchiga o'z mahsulotini yuqori narxlarda sotish imkonini beradi. Shunday ekan, mahsulotni o'z vaqtida, tejamkor va foydali tarzda sotish uchun zarur infratuzilmaning mavjudligi muhim rol o'ynaydi.

Bu infratuzilma quyidagi asosiy tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- saqlash uchun jihozlangan zamonaviy omborlar;
- mahsulot yetkazib berish uchun rivojlangan transport xizmatlari tizimi;
- raqobatbardosh vositachilik tashkilotlari;
- mahsulotni qayta ishlovchi va tayyorlov korxonalari.

Afsuski, amaliyotda ko'plab qishloq xo'jaligi korxonalari o'z mahsulotini o'z vaqtida va iqtisodiy jihatdan foydali narxlarda sotishda jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Bu holat quyidagi omillar bilan bog'liq:

- qayta ishlash korxonalarining ishlab chiqarish quvvatlari yetarli emasligi;
- tayyorlov tashkilotlarining katta hajmdagi mahsulotni sotib olish imkoniyatining yo'qligi;
- transport infratuzilmasining zaifligi yoki sifatsiz xizmatlar;

- ishlab chiqaruvchi bilan iste'molchi o'rtasidagi masofaning uzoqligi, yo'l va bozor sharoitlarining cheklanganligi;
- marketing tarmog'ining rivojlanmaganligi yoki muvofiqlashtirilmaganligi.

Ushbu cheklovlar natijasida fermer xo'jaliklari ko'pincha o'z daromadlarining muayyan qismini yo'qotishga majbur bo'lishmoqda. Bu esa ularning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi hamda kelgusi rejalarni amalga oshirishda to'siq bo'ladi.

Shu sababli, qishloq xo'jaligi ekinlarini joylashtirishda yuqoridagi omillar har tomonlama chuqur tahlil qilinishi lozim. Ularni bartaraf etish bo'yicha tizimli yechimlar ishlab chiqilishi, jumladan, bozor infratuzilmasini rivojlantirish, qayta ishlash quvvatlarini oshirish, logistika tizimini takomillashtirish va mahsulotlar uchun barqaror savdo tarmoqlarini yaratish zarurdir.

Xulosa. Qishloq xo'jaligi ekinlarini oqilona joylashtirish zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida yuqori darajadagi kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu jarayon faqat agroiqtisodiy omillarni emas, balki ishlab chiqarilgan mahsulotni sotish imkoniyatlarini ham chuqur tahlil qilishni zarur etadi. Bozorda mahsulotga bo'lgan talab, uning hajmi va barqarorligi ekinlarni qayerda va qanday hajmda joylashtirish bo'yicha asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Mahsulotlarni o'z vaqtida, tejamkor va maksimal foyda bilan sotish uchun zarur bo'lgan infratuzilma — zamonaviy omborxonalar, sifatli transport xizmatlari, qayta ishlash korxonalari, tayyorlov tashkilotlari va raqobatbardosh vositachilik tizimi mavjud bo'lishi kerak. Aks holda, qishloq xo'jaligi korxonalari mahsulotni arzon narxda yoki zarariga sotishga majbur bo'ladi, bu esa ularning iqtisodiy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Amaldagi holat ko'plab hududlarda bu infratuzilmalar yetarli darajada rivojlanmaganligini ko'rsatmoqda. Bu esa mahsulotning iste'molchiga yetkazilishi jarayonida katta yo'qotishlarga, fermerlarning foydadan mahrum bo'lishiga olib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tojiev, B. T., & Rakhmatullaeva, M. K. (2022). *Problems of rational use of water resources in the conditions of the Aral Sea region*. Journal of Environmental Research, 15(4), 123–130.
2. Nurymbetov, T. U. (2017). Organization of agricultural manufacture based on the system approach. Актуальная наука, 3, 48-50.
3. Timur, N., Baltashev, J., Bayjanov, S., & Ismaylov, K. (2020). The importance of agricultural marketing services in the development of Agriculture of the Republic of Karakalpakstan. Journal of Critical Reviews, 7(10), 2910-2914.